

Nemzetközi jogi és Európa-jogi Tanszék

NEMZETKÖZI JOG I. – NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK SZAK

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az
Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Történeti rész – az I. világháborúig

Dr. Sziebig Orsolya Johanna

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tanulási útmutató

Tananyag hossza: 26 dia

Tartalom:

3-6. oldal	Az ókor nemzetközi joga
7-12. oldal	A középkor nemzetközi joga
13-28. oldal	A modern kor nemzetközi joga

Áttekintésre szánt javasolt minimum időtartam: fél óra

Tanulásra szánt javasolt minimum időtartam: 1 óra

A tananyagot **fogalomtár** és **önellenőrző kérdések** egészítik ki.

Fogalomtár *elsajátítására* szánt javasolt minimum időtartam: fél óra

Az ókor nemzetközi joga

Mióta beszélhetünk nemzetközi jogról?

- Amióta **államok léteznek**, kapcsolatba lépnek egymással, ilyen értelemben létezik a nemzetközi jog
- Egyes szerzők álláspontja szerint: **Vesztfáiai békeszerződés** (1648.) – nemzetközi közösség kialakulásának kezdete
- Más értelmezésben: a nemzetközi jog valójában az állammal egyidős, és ezek egymással kapcsolatba kerültek, a kapcsolatokat rendező szabályokat pedig a nemzetközi jog előzményének tekinthetjük
- *„a nemzetközi jog története az emberiség történetével”* (Thegze Gyula)
- **Hugo Grotius** (1583-1645) munkássága, a nemzetközi jog atyja

Mióta beszélhetünk nemzetközi jogról?

- A nemzetközi jog első szabályai az ókori Kelet államaihoz kötődnek: legrégebbi nemzetközi szerződés: Lagas és Umma sumér városállamok között jött létre Kr.e. 3000-ben (**határmegállapító szerződés**, határjelek sérthetetlensége)
- **Menedékjog** ismert volt
- **Követek** küldése - Egyiptom az Arab-félsziget (szabad mozgásukat útlevel biztosította);
- Általában sérthetetlennek tekintették a követeket szemben a hadifoglyokkal
- Háborúk kegyetlenek voltak, hadifoglyok rendszeresen rabszolgákká váltak
- Mai értelemben vett nemzetközi jogi jogforrásokról **nem beszélhetünk**

Mióta beszélhetünk nemzetközi jogról?

- **Görög városállamok**

- külön jog volt a görögök egymás közötti kapcsolataira és külön jog a nem görög, „barbár” népekkel fenntartott viszonyra
- görög városállamok között élénk volt a gazdasági kapcsolat, egymással számos szerződést kötöttek: ezek többek között érintették a kereskedelmet, a jogsegélyt, más város területén lakó polgárok helyzetét
- görög városállamok szövetségi szerződései: vallási szövetségek a közösen tisztelt istenek templomainak és szent helyének védelmére/katonai szövetségek, amelyekben általában az erősebb városállamok hegemoniát élveztek
- ismerték: hadüzenet, választott bíráskodás, tengeri blokád, követek

A középkor nemzetközi joga

Középkor

- **Konzul:** kereskedelem fejlődése tette szükségesé, a konzul látta el a honos kereskedők jogainak védelmét az idegen államokban
 - a XII. század végén, a XIII. század elején az olasz városállamok küldték főleg a Földközi-tenger keleti vidékeire pl. Velence Bizáncba 1199-től
 - a konzuli bíráskodás is kialakult - pl. Marseille XI. sz. bírói és rendészeti funkciókat ellátó konzulok
 - kereskedők érdekeit védték, megbízásukat nem államoktól, hanem a kereskedők testületétől kapták
 - a konzulokat előjogokkal ruházták fel. pl. Hanza városok kereskedőinek védelmére az Atlanti-óceán kikötőiben

Középkor

- **Kereskedelem fejlődése**

- a feudális szétagoltság és akadályok miatt a szárazföldi kereskedelem nehézkes volt, ezzel szemben a tengeri kereskedelem és a tengeri áruszállítás joga akadálytalanul fejlődhetett
- legfontosabb színtér: Földközi-tenger
- XI. sz. „*Consolato del mare*” szokásjoggyűjtemény (katalán nyelven szerkesztettek) tartalma: hajózás, tengeri háborúk, semlegesek jogai, zsákmányjog (Justinianusi római jog, olasz, francia, spanyol kereskedelmi városok szokásai)
- Hanza Szövetség: szövetséget hoztak létre a kereskedelmük és az idegen vizeken hajózó polgáraik érdekeinek biztosítására

Középkor

- **Háború joga**

- a háború továbbra is kegyetlen volt, XII. századtól vált szokássá, hogy a háborút írásbeli vagy hírnök útján közvetített hadüzenettel kezdték, melyben rendszerint megjelölték a hadműveletek megkezdésének határidejét
- egyre több lett a békeidőre szóló szerződés az államok között pl. halászat, kereskedelem, szabad letelepedés

Középkor

- 1517. után **reformáció-ellenreformáció** harca: mivel a protestáns uralkodók nem voltak alávetve a pápának, a katolikus uralkodók is igyekeztek megszabadulni kötöttségeiktől (uralkodók egész sora tért át az új hitre és több államban az uralkodók vallását kötelesek voltak követni az alattvalók is)
- XV. sz. portugál hajósok **felfedezőútjai** (1498. Vasco de Gamma, India nyugati partjáig jutott, 1492. Cristoforo Colombo eljutott az amerikai kontinensre, ahol megindult a gyarmatosítás)
- A korszakban virágkorát éli a **kalózkodás**: a kalózhajók kereskedelmi hajók voltak, amelyek uralkodóiktól **kalózlevelet** kaptak, melynek alapján joguk volt a hajót felfegyverezni és hadműveleteket végezni, részt venni, anélkül, hogy ők a királyi haditengerészeti állományba kerültek volna. A kalózhajó olyan magántulajdonban lévő kereskedelmi hajót jelentett, amely részt vett a tengeri háborúban.

Középkor

- A kalózhajók a **kereskedelmi hadihajók** megtámadására specializálták magukat - pl. aranygályák (spanyol hajók, amelyek az aranyat és ezüstöt az Újvilágból szállították Spanyolországba)
- Leginkább: angolok, franciák, hollandok (1623 és 1636 között 550 hajót zsákmányoltak)
- Néha **flottákba** tömörültek az egy nemzethez tartozó kalózhajók és területeket is szereztek pl. francia kalózok: Hispanola (mai Haiti állam elődje)

Modern kor nemzetközi joga

Harminc éves háború

- a harminc éves háború bár vallásháborúnak indult valójában nem az volt, hiszen a protestáns svédek a katolikus franciákkal harcoltak szövetségben az ugyancsak katolikus Habsburgok ellen
- a franciák és svédek győzelmével végződő háború hatalmas véráldozatokat követelt
- 1648. vesztfáliai békeszerződés fontos dátum a nemzetközi jogban (valójában két okmány: Münster (franciákkal) és Osnabrück (svédekkel))
- egyes nemzetközi jogászok innen számítják a nemzetközi jog kezdetét »« modern nemzetközi jogról innentől beszélhetünk

Harminc éves háború

- **Vesztfáliai Békeszerződés**

- kimondta az államok szuverenitását és megszüntette a korai feudalizmusban szokásos rangsort, kimondta az államok egyenlőségét
- megszüntette a pápa és a császár nemzetek feletti hatalmát
- német-római császári hatalom pusztá címmé vált, továbbra is a Habsburgok viselik
- kimondták Hollandia és Svájc önállóságát
- bevezette a békés egymás mellett élés elvét, elismerte a különböző vallások egyenjogúságát
- innentől kezdve Svédország nagyhatalomnak számított (területnövekedés)

- **hatalmi egyensúly elve** dominált: katonai szövetségeiket úgy alakították, hogy egyetlen állam se erősödjön meg túlságosan, mindig a legerősebbel szemben szövetkeztek, és igyekeztek a hatalmát a többiével egyenlő szinten tartani (*status quo*)

A nemzetközi jog fejlődése a vesztfáliai békeszerződéstől a bécsi kongresszusig

- általános európai gyakorlattá vált az állandó **követségek** megjelenése (állatában két küldött kép-viselte az államot, és megjelent a területen kívüliséggel való felruházás) - bölcsője Itália (első: Filippo Maria Visconti milánói fejedelem és Luxemburgi Zsigmond magyar-cseh király (német-római császár) között jött létre 1425-ben)
- a feudális széttagoltság helyébe az erős központi hatalommal rendelkező **abszolút monarchiák** léptek, ahol a monarcha az államhatalom birtokosa, és egy személyben a külpolitika irányítója is (XIV. Lajos: az állam én vagyok)
- **nemzeti egység** gondolata: törekvés, hogy nemzeti államokat hozzanak létre
- Anglia és Franciaország: az átalakulás nem megy békésen, **forradalom** zajlik

A nemzetközi jog fejlődése a vesztfáliai békeszerződéstől a bécsi kongresszusig

- **1789. A nemzetközi jog fejlődésében fontos időszak a francia forradalom**
 - deklarálta az alapvető emberi jogokat: szabadság, egyenlőség gondolata
 - abszolút monarchia szuverenitása helyett: népszuverenitás eszméjét deklarálta, általános választójog bevezetése
 - non intervenció elve: megtiltotta az állam belső ügyeibe történő beavatkozást
- A harminc éves háborút nem követte békeidőszak Európában: nem tettek még különbséget a harcoló és a békés lakosság között: egy terület katonai megszállása esetén minden jog a győztesre szállt - **semlegesség** fogalma csak a hűbéri korszak végén fejlődött ki
- Európai hatalmi egyensúly felborítása: **Napóleon** tevékenysége: fegyverrel igyekezett terjeszteni a francia uralmat és a polgári eszméket; a meghódított államokban a *Code Civilben* kifejezésre jutó modern jogi gondolkodást és szabályozást is elterjesztette

A nemzetközi jog fejlődése a vesztfáiai békeszerződéstől a bécsi kongresszusig

- A lipcsei csata után Napóleon lemondott és megkötötték az első párizsi békét (osztrák – porosz – angol - orosz erő vonult be Párizsba) - visszahelyezték XVIII. Lajost és a Bourbon-dinasztiát a trónra
- Össze fognak hívni egy általános kongresszust Franciaország határainak végleges rendezésére (Napóleon visszatérése miatt félbeszakadt) (Waterloo 1815. június 16-18)
- Második párizsi béke 1815. november 20. Franciaország lemondott Svájcra és Nizzáról
- **Bécsi Kongresszus: 1814-1815**
 - Svájc: állandóan semleges államnak nyilvánították
 - több országon átfolyó folyókat nemzetközivé nyilvánították
 - megtiltották a rabszolga kereskedelmet
 - megállapították a követek rangsorát
 - számos határ megállapítása

A nemzetközi jog fejlődése a vesztfáliai békeszerződéstől a bécsi kongresszusig

- „*Európai Koncert*”: Anglia, Ausztria, Oroszország és Poroszország megállapodtak abban, hogy a fontosabb ügyeket ezen túl közösen fogják intézni, együttesen lépnek fel. Ehhez Franciaország is csatlakozott, ettől kezdve volt öthatalmi együttműködés: **pentarchia**
- megalakult a **Szent Szövetség**, amely az öthatalmi együttműködésnél jóval egységesebb, konzervatív, retrográd együttműködést jelentett
 - orosz cár, osztrák császár, porosz király
 - valódi cél a status quo fenntartása volt, a hatalmi viszonyok konzerválása
 - Szent szövetség kudarcot vallott: nem tudta megakadályozni a spanyol gyarmatok függetlenedését és a görög szabadságharc elleni fellépése sem volt eredményes (1821-1830. elismerték Görögország függetlenségét)
 - magyar szabadságharc 1849. (Ferenc József I. Miklóst hívta segítségül)

USA – Monroe elv

- ***Monroe-elv: Amerikai Egyesült Államok elnöke, 1823.***
 - az amerikai kontinens szabad és független, nem lehet európai hatalmak beavatkozásának tárgya (Amerika az amerikaiaké)
 - az USA nem szól bele az Európai ügyekbe
 - a nyugati félteke bármely országának ügyeibe való beavatkozást az USA saját maga ellen irányuló cselekedetnek tekinti és ennek megfelelően fog eljárni.
 - nem magát a beavatkozást tiltja, hanem a világot beavatkozási érdekszférákra osztja fel, az amerikai ügyekbe az USA sokszor be is avatkozott.
 - hivatalosan 1940-ig érvényesült, de valójában 1917-ben feladták, az első világháborúba való belépéssel

A XIX. század második felének nemzetközi joga

- 1856. évi **párizsi kongresszus**, amely a Krími háborút zárta le (Törökország angol, francia, szárd segítségével Oroszországgal szemben vívta) + Ausztria és Poroszország
 - Oroszország elfogadta a Fekete-tenger semlegességét és oda vezető szorosokon (Boszporusz és Dardanellák) egy külön szerződéssel minden államnak megtiltották a hadihajók áthaladását, illetve megerősítették a korábbi tilalmakat
 - a párizsi kongresszuson részt vevő államok kiadtak egy tengerjogi deklarációt is, amely egységesítette a tengeri háborúban a zsákmányolás jogára vonatkozó állami gyakorlatot Európában
 - megtiltották a kalózlevelek kiadását
 - megerősítették a bécsi kongresszusnak nemzetközi folyókra vonatkozó szabályozását a szabad hajózással kapcsolatosan

A XIX. század második felének nemzetközi joga

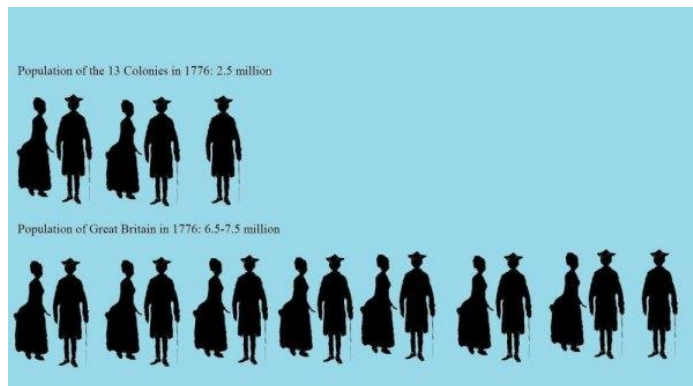
- XIX. sz. közepén jelentek meg az **első nemzetközi szervezetek**, általában valamilyen technikai feladat elvégzése, egységesítése céljából. Pl. 1865. Nemzetközi Távirat Egyesület, 1874. Egyetemes Postaegyesület
- Ekkor jelentek meg a nemzetközi jogban az **univerzálisnak szánt szabályok**, amelyeket az alkotók minden államra érvényes szabályként hoztak létre. Pl. 1864. Genfi egyezmény, amely a háború sebesültjeiről és betegeiről gondoskodott
- Ehhez a korszakhoz kötődik a **rabszolga-kereskedelem felszámolása** is, amely egy 1815-ös nyilatkozattal, a Bécsi Kongresszushoz kötődik, azonban 1890. egy 21 állam által aláírt Brüsszeli Egyezményt is kötöttek a rabszolga-kereskedelem betiltására

A XIX. század második felének nemzetközi joga

- a **többoldalú nemzetközi szerződések számának növekedése** egyidejűleg együtt járt a nemzetközi szabályozási körének kibővülésével: kereskedelem, hajózás, konzuli kapcsolatok, vasútépítés, hitel- és pénzügyletek, büntettek kiadása és jogsegély, szellemi és ipari, művészeti tulajdon
- XIX. sz. második felében növekvő szerephez jutott a **nemzeti elv és a nemzeti gondolat és a nemzeti összetartozás** gondolata új államok, új nagyhatalmak születéséhez vezetett pl. olasz (1861.) és német (1871.) egység
- **1875.** újabb orosz-török háború tört ki - véglegesen az 1878. évi berlini kongresszuson zárták le

A XIX. század második felének nemzetközi joga

- Bár a XIX. sz. közepére dél- és közép amerikai gyarmati rendszer megszűnt, Ázsiában és Afrikában ez az időszak tekinthető a **gyarmatosítás** fénykorának
- **Protektorátus** intézménye: gyakorlatilag egyfajta védnökséget jelent, a bennszülött uralkodó korlátott hatalommal megmarad, de külügy, hadügy, pénzügy a protektor állam irányítása alá került
- A nagyhatalmak fejlettségét nagyban befolyásolta a gyarmatok nagysága (pl. nyersanyagforrások); ez különösen Nagy-Britannia esetében volt tekintélyes erőforrás

I. Világháború előtti katonai szövetségek kora

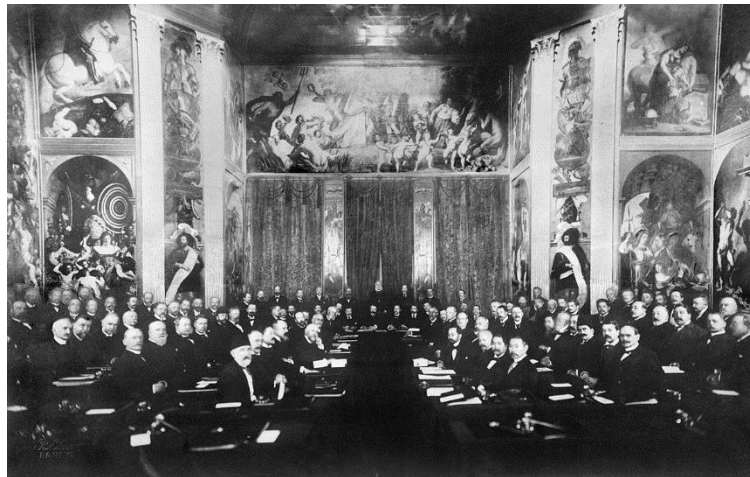
- 1879. Németország szövetséget kötött az Osztrák-Magyar Monarchiával, 1882-ben csatlakozott hozzá Olaszország, aki végül az antant oldalán lépett be a háborúba- ún. **központi hatalmak**
- 1891. francia - orosz szerződés, Nagy-Britannia (1904-ben Franciaországgal „szívélyes megegyezés” *'entente cordiale'*) **antant** + 1907 angol-orosz egyezmény
- Béke megteremtése érdekében és a háború megelőzéséért hívták össze a **hágai békekonferenciákat**: a nagyhatalmak fegyverkezési versenye nagy terhet rótt Oroszországra, aki nem bírta a versenyt a nyugati államokkal.
 - 1899-ben így az orosz cár, II. Miklós kezdeményezésére összehívták az első hágai békekonferenciát. (első terv: résztvevő 28 állam öt évre fagyassza be a hadi költségvetést, de ezt, mint jogi kötelezettséget nem fogadták el)

Első Hágai Békekonferencia, 1899.

- megállapodtak az államok közötti viták békés rendezéséről
- egyezményt fogadtak el az Állandó Választott Nemzetközi Bíróság felállításáról
- kodifikálták a szárazföldi háború szabályait
- sebesültekre és betegekre vonatkozó 1864. évi genfi egyezmény hatályát kiterjesztették a tengeri háborúkra
- három nyilatkozatot fogadtak el: hadviselésre vonatkozóan: öt évre megtiltották a robbanószerkezetek és lövedékek léghajóról való ledobását (Németország és Nagy-Britannia nem fogadta el), megtiltották a dum-dum lövedékek használatát, megtiltották a mérges gázokat tartalmazó lövedékek használatát

Második Hágai Békekonferencia, 1907.

- USA és Oroszország kezdeményezte, a katonai költségek csökkentése volt a fő cél, de a 44 résztvevő állam nem tudott megegyezni
- Összesen **13 egyezményt** fogadtak el a szárazföldi és a tengeri háborúk jogáról, a semlegességről, a pénzügyi kötelezettségek fegyveres behajtásának korlátozásáról, valamint egyezmény jött létre a nemzetközi zsákmánybíróság létrehozásáról, de ezt nem ratifikálták, így az nem lépett életbe

I. Világháború kitörése

- 1914. június 28. szarajevói merénylet, első világháború kitörése (Ferenc Ferdinánd és felesége egy hadgyakorlat megtekintésére érkezett, de egy szerb diák megölte) nem ok, hanem ürügy volt a háború kitörésére

- *A tananyagban felhasznált képek online megtalálhatók és szabadon hozzáférhetők.
- *A tananyag kizárólag oktatási célból készült.
- *A tananyag a Szerző saját szellemi terméke, forrásként az adott tárgyhoz megjelölt kötelező irodalmi források kerültek felhasználásra.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az
Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE